

Љиљана Радифковић, дипломирани правник
Београд
Мила Петровић, дипломирани правник
Београд

Стручни чланак*

UDK: 349.22:364.35

РИЗИК СТАРОСТИ И СТАРОСНА ПЕНЗИЈА КРОЗ ИЗМЕНЕ ЗАКОНА О ПЕНЗИЈСКОМ И ИНВАЛИДСКОМ ОСИГУРАЊУ

Апстракт: Разматраћемо ризик старости, пре свега са становишта остваривања права на старосну пензију, са посебним акцентом на услове за остваривање права на старосну пензију, као и превремену старосну пензију, а што је дефинисано најновијим изменама прописа.

Кључне речи: ризик старости, старосна пензија, превремена старосна пензија.

ljiljarminrzs@hotmail.com
mila.petrovic89@gmail.com

* Рад примљен: 18.07.2014.
Рад прихваћен: 27.08.2014.

1. Ризик старости као социјални ризик

Старост као социјални ризик са собом носи последице које се састоје у умањењу, или чак губитку радне способности, као и немогућношћу да такво лице обезбеђује себи приходе по основу свог рада. Самим тим, старост подразумева потребу за одговарајућим решењем, које би лицима код којих је тај ризик наступио, пружио достојанствен живот. Другим речима, старост са собом повлачи одређене престације, чији је циљ обезбеђење бар егзистенцијалног минимума, лицима која по основу старости престају да раде и не остварују приходе по том основу. Једно од основних права, које се остварује наступањем ризика старости, јесте право на старосну пензију.

Свака држава обликује свој систем социјалне сигурности према својим потребама (у зависности од културолошких, историјских, политичких и других фактора), што заправо значи да је систем социјалног осигурања различит од државе до државе, мада су данашњи системи обликовани, углавном, по угледу на Бизмарков (примењен и код нас), или на Беверицов систем социјалног осигурања - мада има држава које су своје системе социјалног осигурања обликовале на тај начин, што су преузеле елементе оба ова модела. Систем пензијског и инвалидског осигурања у Србији заснива се на текућем финансирању пензија, Pay As You Go (PAYG), што значи да сви који раде и остварују приход (осигураници), по принципу обавезности, издвајају кроз доприносе за пензијско и инвалидско осигурање средства за финансирање пензија (корисника). На тај начин данашњи обавезници уплате доприноса (осигураници) стичу право да у будућности њихове пензије буду финансиране из прихода будућних обавезника, односно будућних осигураника.

Тако су у различитим државама, услови који су предвиђени ради остваривања права на престације по основу старости, различито уређени од државе до државе и није реткост да је старосна граница за мушкарце, као услов за остваривање права на старосну пензију, виша од старосне границе предвиђене за жене. Историјски посматрано, након Другог светског рата, старосна граница за стицање права на старосну пензију у Србији увек је и била различита за осигуранике жене и осигуранике мушкарце. Последњим новелама се оваква регулатива напушта, иако се изједначавање старосне границе поступно уводи.

2. Реформе (трендови)

Као тенденција реформи у овој области, уопште говорећи (па и у Републици Србији), може се уочити, као прво, повећање старосне границе за стицање права на старосну пензију, а као друго, изједначавање услова за стицање права на старосну пензију за мушкарце и за жене.

Повећање старосне границе

Повећање старосне границе, јавило се као нужност у већини законодавстава, а као последица измењене демографске ситуације, у смислу старења становништва, односно продужења животног века. Самим тим, уколико се не би мењали услови за стицање права на старосну пензију, као последицу, имало би значајно дуже коришћење пензије, што практично има директне последице на финансијску одрживост пензијског система. Како је пензија, односно давање по том основу, у нашим условима, одувек посматрано као значајно право и са социјалног становништа, из тог разлога, дужи временски период се није померала старосна граница, у смислу њеног повећања и прилагођавања општим демографским трендовима. За разлику од нас, у развијеним земљама се старосна граница увелико повећавала деведесетих година прошлог века и то углавном поступно. Код нас, чак супротно, деведесетих година прошлог века, поред немењања старосне границе, стварани су услови да се осигураницима омогући лакше обезбеђивање права на старосну пензију (нпр. докуп стажа и др.), како би се на тај начин обезбедила социјална сигурност за велики број технолошких вишкова међу запосленима, односно кроз систем пензијског и инвалидског осигурања решавани су многи друштвени проблеми, у том периоду.

Ово дуготрајно неповећавање старосне границе, за последицу је имало једнократно подизање старосне границе за три године (изменама тадашњег Савезног закона о пензијском и инвалидском осигурању – за време постојања заједничке државе са Црном Гором)¹. Наиме, тада (1. јануара 2002. године) је старосна граница за осигуранике жене подигнута са 55 на 58 година живота, а за осигуранике мушкарце са 60 на 63 године живота. Ови услови у погледу старосне границе за стицање права на старосну пензију, задржани су и новим Републичким законом о пензијском и инвалидском осигурању из 2003. године². Тек је изменама тог закона из 2005. године, подигнута старосна граница за још две године и за осигуранике мушкарце и жене, с тим што је то повећање било поступно, тако да је услов за старосну пензију, од 65 година живота за осигуранике мушкарце и 60 година живота за осигуранике жене важио тек од 1. јануара 2011. године.³ Коначно, најновијим изменама прописа, старосна граница је и за жене повећана за 5 година, али поступно, о чему ће касније бити више речи.

¹ Закон о основама пензијског и инвалидског осигурања (“Службени лист СРЈ”, бр. 30/96, 58/98, 70/01, 3/02, 39/02, 5/03)

² Закон о пензијском и инвалидском осигурању (“Службени гласник РС” број 34/03)

³ Закон о изменама и допунама Закона о пензијском и инвалидском осигурању (“Службени гласник РС” број 85/05)

Изједначавање услова за стицање права на старосну пензију за мушкарце и за жене

Разлог за тренд изједначавања старосне границе код услова за стицање права на старосну пензију за мушкарце и за жене је тај што жене живе, као и мушкарци, дуже него некада, па чак и дуже од мушкараца. Самим тим, коришћење старосне пензије је дуже, па у функционисању пензијског система, значи и веће финансијске издатке, што се не уклапа у актуарске рачунице код ове врсте осигурања. Све ово, наравно, има за последицу потребу изједначавања услова у погледу потребних година живота за старосну пензију и за мушкарце и за жене.

У неким земљама је старосна граница за мушкарце и жене већ изједначена, док је у неким предвиђено поступно повећање потребних година живота за стицање права на старосну пензију да би дошло до њеног изједначавања.

Тако је нпр. у Белгији, Словенији и Португалу, старосна граница за осигуранике мушкарце и осигуранике жене изједначена и износи 65 година живота, у Немачкој је предвиђено повећање старосне границе код оба пола, на 67 година живота до 2029. године, док се у Хрватској предвиђа изједначавање старосне границе за жене и мушкарце, поступним повећањем предвиђене старосне границе за осигуранике жене.⁴

Измене регулативе за жељену последицу имају и дужи останак лица на тржишту рада, а у светлу постојеће демографске ситуације, коју одликује старење становништва, односно повећање броја старијих лица, уз смањење стопе фертилитета. Овакву демографску ситуацију одликује мањи прилив нове радне снаге на тржиште рада (које је између осталог скопчано и са временом које млади проведу на школовању), од оне које тржиште рада напушта, односно повећава се број радника који остварују право на старосну пензију у односу на број нових радника који су приступају тржишту рада.

Други видови старосне пензије, код којих се не захтева наступање старосног ризика

У појединим земљама, а између осталог и код нас, постоје услови за старосну пензију, који се везују за дужину стажа, тако да је одлазак у пензију могућ са дугим стажом осигурања, пре навршетка опште старосне границе, и то у неким без смањења износа пензије (нпр. Црна Гора), а у неким са смањењем износа пензије - тзв. "пенали" (нпр. Хрватска). Остваривање права на старосну пензију, пре навршења опште старосне

⁴ Missoc, Comparative tables database, <http://www.missoc.org/missoc/informationbase/comparativetables/missocdatabase/comparativeTableSearch.jsp>, 27. 1. 2014.

границе до сад је, код нас, било могуће само на основу дужине стажа осигурања, а без умањења износа пензије, док се Законом о пензијском и инвалидском осигурању (у даљем тексту: ЗПИО), из 2014. године⁵ уводи и тзв. превремено пензионисање, уз умањење износа старосне пензије, односно уз тзв. "пенале". У случају превременог пензионисања, осигураник користи могућност одласка у пензију пре навршења година које представљају општу старосну границу, уз чињеницу да у овом случају долази до умањења пензије у одређеном проценту, због претпоставке да ће овакав корисник, у дужем временском периоду примати пензију, у односу на кориснике који су се пензионисали по навршењу опште старосне границе. Што се тиче овог института, он није новина у нашем пензијском систему, јер је постојао раније, у периоду између 1992. и 1996. године, када су наши прописи омогућавали осигураницима одлазак у превремену старосну пензију, пет година пре навршења година које чине општу старосну границу, уз умањење пензије од 0,3% на годишњем нивоу, а при том је овакво умањење износа старосне пензије, било само привременог карактера, односно трајало је само до навршења опште старосне границе, када би корисник стекао право на редован износ пензије, односно без наведеног умањења. Чини се да је такав вид пензионисања тада уведен, услед растућег броја корисника старосне пензије и услед проблема који је погодио тадашњу економију, праћену санкцијама. Међутим, таква је мера, између осталог и један од разлога дугорочног оптерећења пензијског система.

ЗПИО⁶, који је у примени од 2011. године, као општу старосну границу за остваривање права на старосну пензију предвиђао је за жене услов да имају 60 година живота и најмање 15 година стажа осигурања, док је за мушкарце била предвиђена виша старосна граница, односно 65 година старости, и такође, као и код жена, да наврше 15 година стажа осигурања (услов у погледу навршених година стажа осигурања). Наиме, овде се ради о прописаном услову за стицање права на старосну пензију изменама ЗПИО још из 2005. године, који је због поступности повећања старосне границе, тај ниво, достигао управо тада. Иста одредба ЗПИО предвиђала је још два алтернативна услова за стицање права на старосну пензију, код којих се није захтевао услов старости од 60, односно 65 година живота (општи услов). Као један од алтернативних услова, био је навршавање 40 година стажа осигурања за мушкарце, односно 38 година стажа осигурања за жене, уз испуњење услова у по-

⁵ Закон о изменама и допунама Закона о пензијском и инвалидском осигурању ("Службени гласник РС", број: 75/2014)

⁶ Закон о пензијском и инвалидском осигурању ("Службени гласник РС" бр. 34/03, 64/04, 84/04, 85/05, 101/05, 63/06, 5/09, 107/09 и 101/10)

гледу година живота од 58 година, с тим што услов од 38 година стажа осигурања за жене и услов од 58 година, није био у примени одмах, већ су се потребне године (и стажа и живота) поступно повећавале. Други, алтернативно утврђени услов за стицање права на старосну пензију, није захтевао кумулативно и навршене године живота и навршен стаж осигурања, већ само навршених 45 година стажа осигурања, односно, самим тим, уколико би мушкарац или жена навршили 45 година стажа осигурања, стичу право на старосну пензију, без обзира на то, колико имају навршених година живота.

3. Новине уведене Законом о изменама у допунама ЗПИО у односу на старосну пензију

У односу на тренутно важеће услове, услови за стицање права на старосну пензију, који су прописани ЗПИО, од 1. јануара, наредне 2015. године се мењају, као што је то напред речено, на основу последњих новела.

Конкретне новине, које се уводе изменама ЗПИО ће погодити и жене и мушкарце који нису навршили општу старосну границу за одлазак у пензију, али пре свега осигуранике жене, јер се код њих и та општа старосна граница повећава.

Новине, везане за ризик старости су следеће:

- повећање услова за старосну пензију за осигуранике жене са 60 на 63 године живота – у први мах почев од 2015. до 2020. године (подизање старосног услова за стицање права на старосну пензију за жене, за 6 месеци на годишњем нивоу), а од 2021. године поступно повећање за два месеца на годишњем нивоу, док се не достигне старосни услов од 65 година живота (уз задржавање минималног услова од 15 година стажа осигурања);
- увођење права на превремену старосну пензију, и с тим у вези утврђивање трајњег умањења износа превремене старосне пензије за 0,34% за сваки месец ранијег одласка у пензију пре навршења опште старосне границе (на годишњем нивоу 4,08%), односно увођење тзв. „пенала“;
- утврђивање додатног услова за снижавање старосне границе за стицање права на старосну пензију за осигуранике који раде на радним местима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем (тзв. „бенефицирани стаж“), да су навршили најмање 2/3 стажа на тим радним местима, у односу на укупан број осигураника и

- ближа дефиниција одређених категорија осигураника (МУП, БИА и др.), у смислу искључења свих оних који раде на административним и техничким пословима.

***Повећање услова за старосну пензију за осигуранике
жене, са 60 на 63 године, односно на 65 година***

Чланом 3. Закона о изменама ЗПИО, дефинише се да, старосна граница за осигуранике жене више није 60 година, већ 65 година, односно да се она подиже са 60 на 65 година, а услов од минимум 15 година стажа осигурања се и даље задржава. С тим, што се чланом 4. Закона о изменама, додаје нови члан 19а, којим се заправо дефинише да се старосна граница за осигуранике жене не повећава одједном на 65 година, већ поступно и то за 6 месеци на годишњем нивоу, почев од 2015. године до 2020. године, а услов од 63 године живота се достиже већ 2020. године, а од тада до 2032. године, подиже се за два месеца на годишњем нивоу, тако да се овај старосни услов од 65 година живота примењује тек од 2032. године.

Наиме, новим чланом 19а ЗПИО се прописује изузетак од услова за старосну пензију од 65 године живота и 15 година стажа осигурања за осигураника жену (као опште старосне границе), односно прецизно се дефинишу услови за старосну пензију, по календарским годинама, што значи да осигураник жена стиче право на старосну пензију кад наврши:

- у 2015. години, 60 година и шест месеци живота;
- у 2016. години, 61 годину живота;
- у 2017. години, 61 годину и шест месеци живота;
- у 2018. години, 62 године живота;
- у 2019. години, 62 године и шест месеци живота;
- у 2020. години, 63 године живота;
- у 2021. години, 63 године и два месеца живота;
- у 2022. години, 63 године и четири месеца живота;
- у 2023. години, 63 године и шест месеци живота;
- у 2024. години, 63 године и осам месеци живота;
- у 2025. години, 63 године и десет месеци живота;
- у 2026. години, 64 године живота;
- у 2027. години, 64 године и два месеца живота;
- у 2028. години, 64 године и четири месеца живота;
- у 2029. години, 64 године и шест месеци живота;
- у 2030. години, 64 године и осам месеци живота и
- у 2031. години, 64 године и десет месеци живота.

У односу на овакву законску дефиницију услова за старосну пензију осигураника жене, уочљиво је да осигураници жене, које су исто годиште, а које су рођене у различитом полугодишту (првом или другом), неће моћи да остваре право на старосну пензију у истој календарској години. С тим у вези, указује се да су поједине земље, баш из тог разлога, својим прописима, утврдиле (код овог поступног подизања старосне границе), да право на старосну пензију остварује конкретно годиште осигураника (нпр. у Великој Британији, Француској и др.).

Право на превремену старосну пензију и с тим у вези, утврђивање трајног умањења износа превремене старосне пензије

Чланом 2. Закона о изменама ЗПИО, уводи се ново право за случај старости и то право на превремену старосну пензију, поред права на старосну пензију, као начелна норма. С тим у вези, битна је и измена у члану 19. ЗПИО, односно промена која је дефинисана чланом 3. Закона о изменама ЗПИО. Наиме, овде се дефинишу услови за стицање права на старосну пензију, и то да осигураник стиче право на старосну пензију:

1. кад наврши 65 година живота и најмање 15 година стажа осигурања и
2. кад наврши 45 година стажа осигурања.

Као што се види не прави се разлика у односу на осигураника мушкарца и осигураника жену, у овој општој норми. А на основу ове одредбе произилази да се услов од навршених 45 година стажа осигурања, без обзира на године живота, задржава и даље, као и услов од 65 година живота и најмање 15 година стажа осигурања за осигураника мушкарца, а услов за осигуранике жене се мења, односно повећава се са навршених 60 на 65 године живота (о чему је детаљно писано у претходној тачки).

Оно што је битно овде напоменути је, да се заправо чланом 3. Закона о изменама ЗПИО, брише услов за старосну пензију за тзв. пун стаж, тј. брише се услов од 40 (мушкарац), односно 38 (жена) година стажа осигурања и најмање 58 година живота, за који је иначе постојао прелазни период (до 2023. године)⁷, а ти услови који се бришу за старосну пензију се, на неки начин преводе у услове који се предлажу за превремену старосну пензију⁸. Међутим, старосна пензија по основу

⁷ Овај прелазни период састоји се из две фазе: у првој фази – је подизање за по четири месеца годишње са 53 на 56 година живота у периоду од 2011. до 2019. године, а у другој фази - за шест месеци годишње са 56 на 58 година живота, у периоду од 2020. до 2023. године. С тим што су потребне године стажа осигурања, за мушкарце остале исте, тј. 40 година (није било промене), а за жене су се постепено повећавале, за по четири месеца годишње, у периоду од 2013. до 2021. године (са 35 на 38 година стажа).

⁸ У односу на важеће решење за ову старосну пензију, превременом пензијом се услови повећавају у погледу потребног стажа за жене и потребних година живота за

тзв. “пуног стажа”, према Закону о изменама ЗПИО, од 1. јануара 2015. године, неће ни постојати.

Значи, чланом 4. Закона о изменама ЗПИО, предвиђа се, поред додавања новог члана 19а, раније наведеног, и додавање нових чл. 19б и 19в, као и одељка 1а - Превремена старосна пензија. Наиме, новим чланом 19б, утврђују се услови за стицање права на превремену старосну пензију, а ти услови су кад осигураник наврши најмање 40 година стажа осигурања и најмање 60 година живота, што значи да ни овде нема разлике између осигураника жена и осигураника мушкараца. Наиме, овом одредбом се дефинише услов за остваривање права на превремену старосну пензију, која је по важећим одредбама старосна пензија (где је услов навршени стаж, уз навршавање одређених година живота), с тим што овај услов не важи одмах, већ се ови услови поступно повећавају, у периоду до 2024. године, што је дефинисано новим чланом 19в.

Међутим, према члану 19в, прави се изузетак у односу на опште услове за превремену старосну пензију (60 година живота и 40 година стажа осигурања), јер се уводи поступност у повећању потребног стажа осигурања за осигуранике жене и потребних година живота и за осигураника мушкараца и осигураника жену. Ти услови су по календарским годинама следећи:

- у 2015. години, 40 година стажа осигурања и најмање 55 година живота (мушкарац), односно 36 година и четири месеца стажа осигурања и најмање 54 године и четири месеца живота (жена);
- у 2016. години, 40 година стажа осигурања и најмање 55 година и осам месеци живота (мушкарац), односно 37 година стажа осигурања и 55 година живота (жена);
- у 2017. години, 40 година стажа осигурања и најмање 56 година и четири месеца живота (мушкарац), односно 37 година и шест месеци стажа осигурања и најмање 55 година и осам месеци живота (жена);
- у 2018. години, 40 година стажа осигурања и најмање 57 година живота (мушкарац), односно 38 година стажа осигурања и најмање 56 година и четири месеца живота (жена);
- у 2019. години, 40 година стажа осигурања и најмање 57 година и осам месеца живота (мушкарац), односно 38 година и шест месеци стажа осигурања и најмање 57 година живота (жена);
- у 2020. години, 40 година стажа осигурања и најмање 58 година и четири месеца живота (мушкарац), односно 39 година стажа осигурања и најмање 57 година и осам месеци живота (жена);

- у 2021. години, 40 година стажа осигурања и најмање 59 година живота (мушкарац), односно 39 година и четири месеца стажа осигурања и најмање 58 година и четири месеца живота (жена);
- у 2022. години, 40 година стажа осигурања и најмање 59 година и шест месеци живота (мушкарац), односно 39 година и осам месеци стажа осигурања и најмање 59 година живота (жена);
- у 2023. години, 40 година стажа осигурања и најмање 60 година живота (мушкарац), односно 40 година стажа осигурања и најмање 59 година и шест месеци живота (жена).

Према томе, овом одредбом се дефинише поступно подизање услова у погледу навршеног стажа и навршених година живота за остваривање права на превремену старосну пензију, током прелазног периода, све док услов не достигне 60 година живота и 40 година стажа осигурања. Динамика поступног подизања старосне границе код превремене старосне пензије код осигураника мушкараца је следећа:

- Стаж осигурања се не мења – остаје 40 година стажа осигурања
- Потребне године живота – подиже се старосна граница за 8 месеци на годишњем нивоу, почев од 2015. године (у односу на 2014. годину), све до 2021. године, када се подиже за 6 месеци (у 2022.) и у 2023. години је услов од 60 година живота;

А динамика поступног подизања старосне границе код превремене старосне пензије код осигураника жене је следећа:

- Стаж осигурања – подиже се стаж осигурања за 8 месеци на годишњем нивоу, почев од 2015. године (у односу на 2014. годину) и у 2016. години, а од 2017. године за 6 месеци на годишњем нивоу до 2021. године, а од 2021. године за 4 месеца на годишњем нивоу (у 2021. и 2022. године) и тек у 2023. години је услов од 40 година стажа осигурања и
- Потребне године живота – подиже се старосна граница за 8 месеци на годишњем нивоу, у 2015. години (у односу на 2014. годину) све до 2022. године, када се подиже за 6 месеци (у 2022. и у 2023. години) и у 2024. години, услов 60 година живота.

Оно што је најбитније код ове нове врсте пензије јесте да се она умањује за сваки ранији месец одласка у пензију пре навршења опште старосне границе.

У вези са превременом старосном пензијом, везана је одредба члана 11. Закона о изменама ЗПИО, којим се у глави VIII. Закона – Утврђивање висине права из пензијског и инвалидског осигурања, после члана 70.

додају нови одељак 1а - Превремена старосна пензија и нови чл. 70а – 70в којима се одређује висина превремене старосне пензије.

Према наведеној норми Закона о изменама ЗПИО, новим чланом 70а, дефинише се да се висина превремене старосне пензије одређује на исти начин као и висина старосне пензије, с тим што се износ тако одређене пензије трајно умањује за 0,34% за сваки месец пре навршених 65 година живота и за осигураника мушкараца и осигураника жену. Значи, овом одредбом се дефинише проценат умањења превремене старосне пензије, који износи 0,34% за сваки месец ранијег остваривања превремене старосне пензије, у односу на општу старосну границу, која је 65 година живота и за мушкарце и за жене. Овде је значајно да је ово умањење трајно, односно, умањење се не укида, када се наврше године живота, потребне за старосну пензију. Умањење од 0,34% на месечном нивоу, значи умањење пензија од 4,08% за једну календарску годину.

Поред тога, новим чланом 70б, дефинише се изузетак за осигуранике жене за умањење превремене старосне пензије, у односу на општу старосну границу од 65 година живота, у периоду од 2015. године до 2032. године, управо због прелазног периода и поступног подизања опште старосне границе за жене са 60 на 65 године и представља усаглашавање са динамиком повећања опште старосне границе за жене. Тако је наведеним чланом дефинисано да се осигуранику жени превремена старосна пензија одређује на начин како се одређује старосна пензија, с тим што се износ те пензије трајно умањује за 0,34% за сваки месец ранијег одласка у пензију пре навршених:

- у 2015. години, 60 година и шест месеци живота;
- у 2016. години, 61 годину живота;
- у 2017. години, 61 годину и шест месеци живота;
- у 2018. години, 62 године живота;
- у 2019. години, 62 године и шест месеци живота;
- у 2020. години, 63 године живота;
- у 2021. години, 63 године и два месеца живота;
- у 2022. години, 63 године и четири месеца живота;
- у 2023. години, 63 године и шест месеци живота;
- у 2024. години, 63 године и осам месеци живота;
- у 2025. години, 63 године и десет месеци живота;
- у 2026. години, 64 године живота;
- у 2027. години, 64 године и два месеца живота;
- у 2028. години, 64 године и четири месеца живота;
- у 2029. години, 64 године и шест месеци живота;
- у 2030. години, 64 године и осам месеци живота;
- у 2031. години, 64 године и десет месеци живота.

Оно што је значајно је то што се новим чланом 70в ЗПИО, дефинише, да се износ превремене старосне пензије утврђен у складу са чл. 70а и 70б овог закона, умањује највише до 20,4%. На тај начин се утврђује лимит за умањење износа превремене старосне пензије, односно утврђује се највећи проценат умањења од 20,4%, без обзира на то колико се година, односно месеци раније остварује право на превремену старосну пензију, пре навршења опште старосне границе.

Када говоримо о осигуранику жени, имајући у виду, подизање опште старосне границе за њу, може се констатовати да уколико осигураник жена испуњава услове у 2014. години, за сада дефинисану старосну пензију, уз тзв. "пун стаж", целисходно је и да оствари то право, док не дође до примене измењених норми, како јој се у наредној 2015. години не би утврђивало право на превремену старосну пензију, са трајним умањењем исте. Уколико пак, у 2014. години осигураник жена не испуњава услове за старосну пензију, уз тзв. "пун стаж", логично је да што дуже остане у осигурању, како би износ умањења превремене старосне пензије био мањи.

Пооштравање услова за снижавање старосне границе за стицање права на старосну пензију за осигуранике који раде на бенефицираним радним местима

Институт снижавања старосне границе, постоји у систему пензијског и инвалидског осигурања, одавно. Наиме, овим се утврђује право осигураника који су радили најмање 10 година на радним местима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем (тзв. „бенефицираним радним местима“), да могу остварити право на пензију пре навршења опште старосне границе. Ово снижавање старосне границе, односно обим снижавања, зависи од тежине тих радних места и послова, које осигураник обавља, тј. зависи од степена увећања стажа. То практично значи, да је за ове осигуранике, ризик старости дефинисан другачије. Иначе, чланом 20. ЗПИО, утврђено је да се старосна граница за стицање права на старосну пензију, која је утврђена у члану 19. тачка 1) тог закона (општа старосна граница), снижава зависно од степена увећања стажа за по једну годину, и то: 1) за сваких пет година проведених на радном месту, односно послу на коме се ефективно проведених 12 месеци рачуна у стаж осигурања као 14 месеци; 2) за сваке четири године проведене на радном месту, односно послу на коме се ефективно проведених 12 месеци рачуна у стаж осигурања као 15 месеци; 3) за сваке три године проведене на радном месту, односно послу на коме се ефективно проведених 12 месеци

рачуна у стаж осигурања као 16 месеци; 4) за сваку једну годину и шест месеци проведених на радном месту, односно послу на коме се ефективно проведених 12 месеци рачуна у стаж осигурања као 18 месеци. Такође, дефинисан је и минимум потребних година за стицање права на пензију, односно испод којих година се старосна граница не може снижавати, тј. да се старосна граница може снижавати, највише до 55 година живота⁹, као и да старосна граница за осигуранике који раде на пословима на којима се ефективно проведених 12 месеци рачуна у стаж осигурања као 18 месеци, може се снижавати највише до 50 година живота.

Најновијим изменама дошло је до поштравања услова за снижавање старосне границе за стицање права на старосну пензију за осигуранике који раде на тзв. „бенефицираним радним местима“, на тај начин што се прописује додатни услов у погледу времена проведеног на радним местима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем. Наиме, одребом члана 5. Закона о изменама ЗПИО, у члану 20. Закона се захтева додатни услов за снижавање старосне границе осигуранику који ради на радним местима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем, тако је потребно да он на таквим радним местима има 2/3 стажа, од укупно навршеног стажа осигурања. На овај начин се више доводи у корелацију институт снижавања старосне границе са временом рада, проведених на таквим радним местима. Тако, ова одредба ће имати утицаја само на категорије осигураника, који у току свог радног века раде и на пословима који нису „бенефицирани“, али неће утицати на право осигураника, који цео радни век проведе на радним местима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем. Овим изменама се оставља на снази минимална старосна граница до које се уопште може снижавати старосна граница од 55 година живота, као и 50 година живота за осигуранике којима се највише увећава стаж (12 месеци, као 18 месеци).

У случају снижавања старосне границе, ради се о старосној пензији, а не о превременој старосној пензији, па према томе, у овом случају нема ни примене пенала (умањења), јер је ЗПИО дефинисао да је за ове категорије осигураника, то старосна граница.

Промене код одређених категорија осигураника

Одређене категорије осигураника, како је то утврђено ЗПИО-ом, остварују право на старосну пензију под специфичним условима, у погледу навршења година живота (старосне границе), односно старосна

⁹ С тим, што је повећање услова у погледу старосне границе до које се може вршити снижавање, било раније уведено поступно и то за четири месеца на годишњем нивоу, до 2016. године (са 53 на 55 година живота).

граница за те категорије, није општа старосна граница, већ је нижа. Иначе, ставом 1. члана 42. ЗПИО, утврђено је да овим одређеним категоријама припадају: осигураници - запослени који раде на пословима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем и који могу под посебним условима остварити право на пензију, односно: 1) полицијски службеници - униформисана овлашћена службена лица и полицијски службеници који раде на посебно сложеним, специфичним, односно оперативним пословима; 2) запослени у Министарству спољних послова који раде на пословима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем; 3) припадници Безбедносно-информативне агенције, припадници Војнобезбедносне агенције и Војнообавештајне агенције; 4) запослени у Управи за извршење кривичних санкција који раде на пословима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем; 5) овлашћена службена лица Пореске полиције у смислу прописа о пореској администрацији; 6) професионална војна лица према прописима о Војсци Србије и 7) остали полицијски службеници који раде на радним местима, односно пословима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем.

Код ових категорија осигураника, као специфичан услов, поред навршења потребних година живота (иначе овај услов је нижи за 10 година, него код других осигураника), захтевају се и потребне године стажа осигурања, као и године које су ефективно проведене на радним местима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем. Тако је ЗПИО-ом дефинисано да су услови за стицање права на старосну пензију када осигураник из члана 42. ЗПИО, коме престане запослење с правом на пензију пре испуњења општих услова, да је навршио најмање 55 година живота и 25 година стажа осигурања, од чега најмање 15 година ефективно проведених на радним местима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем. Изузетак је прописан за остале полицијске службенике који раде на радним местима, односно пословима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем, где је захтеван услов да је навршио најмање 60 година живота и 25 година стажа осигурања, од чега најмање 15 година ефективно проведених на радним местима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем. При овоме треба имати у виду да наведени услови представљају општу норму, из разлога што је и ту предвиђена поступност, па се наведени услови за стицање права на пензију, у погледу потребних година живота, година стажа осигурања, као и година које су ефективно проведене на радним местима на којима се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем, достижу тек 2022. године, односно за остале полицијске службенике 2020. године.

У односу на ове, прецизно дефинисане категорије осигураника (изузев војске), Законом о изменама ЗПИО се дефинише додатно прецизирање дефиниције те категорије осигураника, тако што се изричито дефинише да радна места и послови за одређене категорије осигураника не могу бити административно-техничка радна места односно послови, већ само послови на којима је рад нарочито тежак, опасан и штетан за здравље, односно послови на којима је обављање професионалне делатности ограничено навршењем одређених година живота или због природе и тежине посла, физиолошке функције опадају у тој мери да онемогућавају њено даље успешно обављање.

Међутим, у циљу извршења ове законске норме, неопходно је усагласити подзаконске акте, којима би се оваква норма имплементирала, јер ће тек кроз измене правилника о „бенефицираним радним местима“ (Министарства унутрашњих послова, Министарства спољних послова, Безбедносно-информативне агенције, Министарства правде - Управа за извршење кривичних санкција и Министарства финансија - Пореске полиције), конкретним изузимањем административно-техничких радних места, односно послова, ова одредба бити и конкретизована. Иначе, рок за наведено усаглашавање подзаконских аката је 90 дана од дана ступања на снагу овог закона.

Последице измена услова за стицање права на старосну пензију на примену других прописа

Одредбом члана 72. став 3. Закона о запошљавању и осигурању за случај незапослености¹⁰, прописано је да се новчана накнада исплаћује незапосленом у трајању од 24 месеца, уколико незапосленом до испуњавања првог услова за остваривање права на пензију, у складу са прописима о пензијском и инвалидском осигурању, недостаје до две године.

Како је дошло до измене прописа о пензијском и инвалидском осигурању, које се односе на повећање старосне границе, они осигураници, који су код Националне службе за запошљавање, по основу тога што им недостаје 24 месеца за стицање права на старосну пензију и остварили право на новчану накнаду, према наведеној одредби Закона о запошљавању и осигурању за случај незапослености, доћи ће у ситуацију да, по истеку 24 месеца коришћења права на новчану накнаду, не испуњавају услов за стицање права на старосну пензију. Уколико се неким прописом не уреди ово питање, у циљу заштите ове категорије осигураника, они ће морати да сачекају на остваривање права

¹⁰ Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености („Службени гласник РС“ бр. 36/09 и 88/10)

на старосну пензију, из разлога, што ће се и на њих применити услови за старосну пензију, који важе у моменту подношења захтева, у складу са ЗПИО.

4. Закључак

Као што се може приметити и у нашем пензијском систему се дешава процес перманентног прилагођавања реалности, у погледу потребних година живота, као услова за стицање права на старосну пензију, а што је последица дужине трајања живота и с тим у вези, дужине коришћења пензије. Циљ овог прилагођавања и јесте стварање финансијски одрживог система пензијског осигурања.

Поред тога, евидентно је да је у Србији прихваћен модел изједначавања старосне границе за стицање права на старосну пензију и за мушкараца и за жене.

Но, када говоримо о систему осигурања, отвара се питање, колико се у начелу овај систем удаљава од осигурања, када је основна поставка тог система да висина права – пензије, зависи од дужине и обима улагања, у случају, када се установљава модел увођење пенала за ранији одлазак у пензију, а ипак се ради о дужем периоду улагања у ово осигурање (код превремене старосне пензије). Ипак, држава је властна да дефинише ризик старости, односно да утврди неопходне године живота, чијим навршавањем се уопште може стећи право на старосну пензију.

Међутим, с друге стране ризик старости, као генерални услов није доследно заступљен, јер има изузетака, односно, он се не мора стриктно испунити. То су случајеви: осигураника, који имају навршених 45 година стажа, осигураника који имају право на снижавање старосне границе, као и код одређених категорија осигураника.

Такође, код превремене старосне пензије, може се рећи да осигураник има право избора, да ли ће остварити то право, уз умањење пензије, или ће чекати навршење потребних година живота за старосну пензију. Међутим, ту се отвара и питање да ли ће осигуранику уопште бити доступан овај избор, а имајући у виду тренутну ситуацију у друштву (вишкови запослених, велика незапосленост и др.).

Литература и извори

Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености („Службени гласник РС“, бр. 36/09 и 88/10).

Закон о изменама и допунама Закона о пензијском и инвалидском осигурању („Службени гласник РС“, бр.75/2014).

Закон о основама пензијског и инвалидског осигурања ("Службени лист СРЈ", бр. 30/96, 58/98, 70/01, 3/02, 39/02, 5/03).

Закон о изменама и допунама Закона пензијском и инвалидском осигурању ("Службени гласник РС", бр. 85/05).

Закон о пензијском и инвалидском осигурању ("Службени гласник РС", бр. 34/03, 64/04, 84/04, 85/05, 101/05, 63/06, 5/09, 107/09 и 101/10).

Закон о пензијском и инвалидском осигурању ("Службени гласник РС", бр. 34/03)

MISSOC, Comparative tables database, <http://www.missoc.org/missoc/informationbase/comparativetables/missocdatabase/comparativeTableSearch.jsp>, 27. 1. 2014.

Петровић М. (2014), Кључни правни инструменти за заштиту старијих лица, са посебним освртом на старосну пензију, мастер рад (необјављен), Београд, Правни факултет Универзитета у Београду.

Радифковић Љ., Ракић Н. (2011), Коментар и примена закона о пензијском и инвалидском осигурању, Београд, СЕКОС IN.

*Ljiljana Radifkovic,
Mila Petrovic*

***The social risk of old age and old age pension through
amendments of Law on Pension and Disability insurance***

Summary

We are dealing with the risk of old age, primarily from the point of exercising of the right to an old age pension, with special emphasis on current conditions for entitlement to an old-age pension and also the right to an early retirement, all of which is defined by the latest changes of the regulations.

Keywords: *social risk of old age, old age pension, early retirement.*